

Aleksander Cywiński

Uniwersytet Szczeciński

E-MAIL: aleksander.cywinski@usz.edu.pl

Kalina Kukielko-Rogocińska

Uniwersytet Szczeciński

E-MAIL: kalina.kukielko-rogozinska@usz.edu.pl

Krzysztof Tomanek

Uniwersytet Jagielloński

E-MAIL: krzysztof.marcin.tomanek@gmail.com

Opowieść

Wprowadzenie

Oddajemy w ręce Czytelników tom „Parezji” poświęcony opowieści. Piszemy o historiach wyrażanych słowami, obrazami i dźwiękami. W tekstach tych znajdują Państwo odwołania do racjonalnej strony ludzkiej natury, jak i wspomnienia poruszające serce – mówiące nam „co to znaczy czuć”. Znalazły tu również miejsce rozważania o teorii opowiadania, narracji i storytellingu oraz sposobach ich wykorzystania zarówno w życiowej praktyce, jak i badaniach naukowych. W tomie tym mamy przyjemność obcowania z narracjami, które poprzez swój historyczny, biograficzny, teoretyczny i emocjonalny wymiar wciągają czytelnika w nurt opowiadania umiejętnie władając jego uwagą i wyobraźnią.

Opowiadanie historii jest jednym ze sposobów – dla wielu najlepszym ze wszystkich możliwych – na przekazywanie osobistych emocji i doświadczeń codziennego życia. Ktoś kto chce przybliżyć odbiorcom racjonalizatorski pomysł, najpewniej napisze artykuł (mniej lub bardziej „naukowy”), ale ktoś, kto chce podzielić swoimi emocjami czy uczuciami, opowiedzieć, jak to jest być samemu w obcym mieście lub opłakiwać rozstanie z bliską osobą wybierze opowieść. Z opowieściami obcujemy nieustannie. Są takie, które od samego początku uzmysławiają nam, że wydarzyło się coś dobrego, co wywołuje radość i zadowolenie, inne, że zemsta, choć bezwzględna i krwawa, była jedyną możliwą odpowiedzią na doznaną niesprawiedliwość. Istnieją historie, które w spokojny i rzeczowy sposób prowadzą odbiorców przez ciąg wydarzeń, wskazując na różne ich przyczyny i efekty. Jedne zwracają uwagę na kontekst

natury ekonomicznej, społecznej czy psychologicznej, inne na wymiar historyczny i filozoficzny. Znamy opowieści wyraźnie ukazujące motywację opisywanych bohaterów, w których pojawiają się zarówno krystaliczne postaci, mające doświadczenie długich i trudnych potyczek ze złem, jak i budzący strach antybohaterowie, ich winy i sąd nad nimi. Są historie o bohaterach w maskach i o tych z odkrytą przyłbicą. Bohaterach, których wspiera legitymizacja mityczna, głosy w przestrzeni publicznej lub własne przekonanie o słuszności podejmowanych działań. Często jest nim człowiek, grupa, naród czy nawet cała ludzkość. Ale może nim być także: liczba (Nussbaumer Knaflic 2015), równanie (Salsburg, 2001), idea (Foucault, 1994), gusło (Zwoliński, 2018), albo perswazja (Dennett, 2017), a także instytucja, zdjęcie, plakat lub film. W końcu, bohaterem historii może być też sama opowieść, a właściwie sposób jej snucia, dynamika, struktura i zastosowane w niej zabiegi, których celem jest utrzymanie zaangażowania i uwagi odbiorcy lub przekonanie go, do czegoś, czego nie jest on jeszcze pewny (Calvino, 1989). Dla słuchacza, czytelnika, widza taka historia jest przyjemnym i często poruszającym sposobem poznania życia, uczenia się przez doświadczenie innych. Dla narratora opowiadanie historii to nie tylko sposób na życie, ale także sposób nadania temu życiu sensu (nawet jeśli jest to nadanie sensu życia tylko samego autora), (Leggett, 1988). Narracja, która nam towarzyszy od korzeni w pewnym momencie zaczyna w nas wrastać, staje się naturalna i oczywista. Może wówczas przeistoczyć się w mit, który nadaje sens naszemu jednostkowemu i społecznemu życiu. Mit, który uznać można za przekazywaną z pokolenia na pokolenie, odtwarzaną wciąż na nowo opowieść o tożsamości (Malinowski, 1990). Narracja może więc być rozumiana jako specyficzny sposób komunikowania, w którym i przez który autor konstruuje swoją tożsamość. W takim ujęciu, tożsamość narratora, w tej części, która jest konstruowana przez proces opowiadania, ma charakter kulturowy, a tym samym zależy od sytuacji społecznej, języka, czasu, miejsca czy sposobu konstruowania opowiadania właśnie (Dziob, 2010). Można również spojrzeć na narrację jako uporządkowany zapis określonych zdarzeń. Opowieść stanowi w tym ujęciu próbę wyjaśnienia zasad funkcjonowania świata. Przedstawia nam reguły, zasady i odniesienia życia społecznego, podpowiadając jak mamy w nim funkcjonować (Barker, 2005). Można zatem wyróżnić dwa podstawowe sposoby rozumienia narracji: jako konstytutywnego elementu tożsamości jednostki; jako struktury określonego typu tekstów, w których zdarzenia są uszeregowane w porządku czasowym (Rodak, 2004). Frapująca historia jest jednak czymś o wiele więcej niż przytoczeniem wielu informacji (nawet wyjątkowo dla nas interesujących). Są one opatrzone pytaniami i odpowiedziami, są pełne wyjaśnień i tłumaczeń, które pozbawiają do pewnego stopnia opowieść jej tajemniczości.

Sztuka narracji wymaga natomiast unikania wyjaśnień, wymaga umiejętnego splatania wątków ze sobą tak, że rodzą one nowe wątki – „nasiona”, które wraz z upływem czasu mają zdolność kiełkowania i rodzą kolejne wątki, które rozwijają historię i utrzymują ją przy życiu (Benjamin, 2000). Opowieść to przyznanie racji stwierdzeniu Friedricha A. Hayka:

Ani jednak nauka, ani żadna znana technika nie pozwala nam poradzić sobie z faktem, że żaden umysł, a tym samym również żadne świadomie kierowane działanie nie może uwzględniać wszystkich szczegółowych faktów wyrywkowo znanych niektórym ludziom, lecz w całości nieznanymi nikomu (2020, s. 45).

Rzecz w tym, by nie udawać, że zna się wszystkie odpowiedzi, ale raczej koncentrować się na prowokowaniu do zadawania pytań, które będą rezonować.

Zamieszczone w niniejszym numerze artykuły to w większości pokłosie seminarium o tym samym tytule, które odbyło się w marcu 2021 roku. Maria Czerapaniak-Walczak, w jego trakcie zauważyła, że wszyscy nie tylko snujemy opowieści, ale wręcz żyjemy w sieci łączących się ze sobą historii. Opowieści tworzą związki między ludźmi oraz między ludźmi i rzeczami. W każdej rzeczy naszego codziennego użytku, którą „człowiek ukształtował, przystosował do użytku lub wymyślił” tkwi „utajona opowieść o pomysłach, ideach, wysiłkach bystrych mózgów i zręcznych rąk, o niepowodzeniach i trudach tysięcy bezimiennych majstrów, wynalazców i artystów wielu pokoleń nie istniejących już nieraz plemion, ludów i narodów” (Kopaliński, 2007, s. 7). Każda opowieść ma swój podmiot i przedmiot (obiekt). Jest zawsze czyjaś i zawsze o kimś, o czymś, czasem o sobie. Opowieść o codzienności i „zwykłych ludziach i sprawach” oraz opowieść hagiograficzna, afirmatywna. Są opowieści o sprawach i ludziach realnych, ale też o wymaginowanych, wytworzonych w wyobraźni lub będących „zszywką” wielu losów, zdarzeń i przygód. Mogą być indywidualne lub zbiorowe. Przyjmować różne perspektywy temporalne: o przeszłości, o teraźniejszości, o przyszłości – albo też przeplatać te wymiary w opowiadaniu nielineranym. Nieść w sobie różne przekazy emocjonalne: optymistyczne albo mroczne. Każda opowieść jest zawsze po coś, komuś lub czemuś służy, może być wykorzystana na różne sposoby, może być opowiadaniem się za czymś, może być ubarwianiem lub przyczernianiem.

Numer „Parezji”, który czytacie Państwo, rozpoczyna tekst Kali Dobosz *Droga, której nie znamy – opowieści uchodźcze*, będący opowieścią o losie uchodźców. Autorka zabiera nas w podróż do świata Tamilów i posługując się zmodyfikowaną wersją metody biograficznej przedstawia fazy życia uchodźcy oparte na schemacie rytuałów przejścia Arnolda van Gennepa. W tekście padają słowa, wypowiedziane przez jednego z rozmówców: „Musia-

łem opuścić kraj przez aktywność w ugrupowaniach militarnych”. Choć Autorka nie stara się epatować brutalnością, to jednak nie sposób uniknąć opowiadania o współczesnym świecie, również przez pryzmat zdarzeń tragicznych i bolesnych.

Artykuł Daniela Ziarkowskiego *Socjologiczne i psychologiczne aspekty funkcjonowania zespołów rockowych* jawi się jako klasyczna opowieść osoby, której pasją jest granie muzyki rockowej. Osoby, która zna „od podszewki” rzeczywistość zespołów rockowych. Co ważne nie jest to pisanie bezkrytyczne. Unikalność w postaci autoetnograficznej perspektywy, połączonej ze znajomością historii muzyki tego typu pozwala budować autorowi wnioski na wysokim poziomie ogólności.

Kolejne spojrzenie na proces opowiadania proponuje duet badawczy: Kalina Kukielko-Rogosińska i Krzysztof Tomanek. *McLuhan, cyborgi i trzecie ucho Stelarca. Opowieść o (nie)dokonałym ciebie i potrzebie, by usłyszeć więcej* to opis praktyk artystycznych nawiązujących do koncepcji Marshalla McLuhana, zmierzających do tego, aby przedłużyć zmysł słuchu, za pośrednictwem którego odbierana jest opowieść. Jest to tym samym próba nadania znaczenia zabiegowi odwrócenia hierarchii. Tu słuchacz, a nie nadawca, jest w centrum uwagi.

Aleksander Cywiński w tekście *Opowieść o tym, jak się stałem politycznym aktywistą*, podobnie jak inni autorzy, odwołuje się do perspektywy autoetnograficznej. Dla Autora ostatnia kampania prezydencka obfitowała w niespodziewane wydarzenia. Zaangażowanie polityczne (pierwszy raz w życiu) stanowi dla niego ważny i zwrotny punkt w bibliografii. Co istotne, nie jest to głos nawołujący do opowiedzenia się po którejkolwiek stronie sporu politycznego. Jest to próba namówienia do zaangażowania politycznego.

Tekst Małgorzaty Michel *Nad zalew bym sobie pojechał* to przykład pisanie, które wymaga od czytelnika refleksji i pokory. Prosimy zatem w imieniu Autorki oraz własnym o zaufanie i lekturę bez uprzedzeń oraz osądzania. Małgorzata Michel w wyjątkowy sposób wsłuchiwała się w opowieść młodego mężczyzny, dzięki czemu i my możemy wejrzeć w świat krakowskich pseudokibiców i członków gangów ulicznych. Kim są ci ludzie? Dzięki Autorce otrzymujemy odpowiedź, pomimo tego, że ona sama unika bezpośredniego wypowiedzenia się.

Przemysław Łonyszyn w tekście *Opowieść o ludziach, którym zatrzęsła się ziemia* opisuje rozmowy, które przeprowadził z przesiedleńcami w ramach Akcji „Wisła”. Autor podkreśla, nie jest analiza historyczna, a raczej opowieść o opowieści, czy mówiąc jeszcze bardziej dokładnie o pisaniu książki opartej na opowieściach. Odsłania zatem proces przygotowywania publikacji, który zwykle dla czytelników pozostaje niewidoczny.

W tekście *Anim(al)izacja i pedagogie Bestii. Pedagogika krytyczna w 2050 roku* Oskar Szwabowski przedstawia wiadomość z przyszłości, która prawdopodobnie nie nadejdzie. Jest to mroczny zapis z wyprawy w przyszłość, która jawi się nie tylko jako koniec pedagogiki, ale ludzkiego życia, jakie znamy w XXI wieku w ogóle.

Tekst Patryka Słowińskiego *Opowiadanie obrazem: autorski plakat społeczny*, to głos praktyka, grafika, twórcy plakatów, który traktuje je jako najważniejszą formę przekazu myśli i idei w przestrzeni miejskiej. Autor przybliża funkcjonowanie Polskiej Szkoły Plakatu, a następnie opisuje tematy i inspiracje swoich prac.

Na zakończenie prezentujemy dwie recenzje: Lidii Marek, *O spotkaniu czułego odbiorcy z czułym narratorem, czyli opowieść o książce „Czuły narrator” Olgi Tokarczuk oraz Anny Mari Koli, Jak tworzyć historie/idee, obok których nie będzie można przejść obojętnie? Recenzja książki Chipa Heatha, Dana Heatha, Przyczepne historie. Dlaczego niektóre treści przykuwają uwagę, a inne zostają zapomniane*. Tom zamyka *Sprawozdanie z Seminarium naukowego (online) „Opowieść” Alicji Korzenieckiej-Bondar*.

Zapraszamy do lektury.

BIBLIOGRAFIA

- Barker, C. (2005). *Studia kulturowe. Teoria i praktyka*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Benjamin, W. (2018). *Krytyka i narracja. Pisma o literaturze*. Warszawa: Wydawnictwo Aletheia.
- Calvino, I. (1989). *Jeśli zimą nocą podróżny*, przeł. Anna Wasilewska. Warszawa: PIW.
- Dennett, D.C. (2017). *Dźwignie wyobraźni i inne narzędzia do myślenia*. Kraków: Copernicus Center.
- Dziob, A. (2010). *Badanie narracji – między psychologią, socjologią a językoznawstwem. Kwartalnik Językoznawczy*, 2.
- Foucault, M. (1994). *Dits Écrits, 1954–1988*. Paris: Editions Gallimard.
- Hayek, F.A. (2020). *Prawo, legislacja i wolność*, przeł. Grzegorz Łuczkiwicz. Warszawa: Wydawnictwo Aletheia.
- Kopaliński, W. (2007). *Opowieści o rzeczach powszednich*. Warszawa: HPS „Rzeczpospolita” S.A.
- Leggett, J. (1988). *Storytelling*. Chicago: Lovers' Lane Press.
- Malinowski, B. (1990). *Mit, magia i religia*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Nussbaumer Knaflic, C. (2015). *Storytelling danych. Poradnik wizualizacji danych dla profesjonalistów*. Gliwice: onepress.
- Rodak, P. (2004). *Narracja – dziennik – tożsamość. Przesłanki (projektowanej) antropologii literatury*. W: W. Bolecki, R. Nycz (red.), *Narracja i tożsamość. Narracje w kulturze*, t. 1. Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN.
- Salsburg, D. (2001). *The Lady Tasting Tea: How Statistics Revolutionized Science on the Twentieth Century*. New York: Henry Holt and Co.
- Zwoliński, A. (2018). *Przesądy i zabobony*. Kraków: Wydawnictwo AA.